

4. Гигиняк Ф.Ф., Булах П.А. Усовершенствование упруго-вязкопластической модели деформирования с учетом повреждаемости // Пробл. прочности. – 2012. – № 4. – С. 58-66.

МАЛОЦИКЛОВА МІЦНІСТЬ ТРІЙНИКА З ПОШКОДЖЕННЯМИ

П.С.Юхимець*, О.П. Гопкало**, О.Є. Гопкало**

*Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона (Україна)

**Інститут проблем міцності ім. Г.С.Писаренка (Україна),

Investigated stress-strain state and low-fatigue strength of full-scale sample of T-joint with artificial volumetric surface defects under hydraulic inner pressure loading as well as mechanical, cyclic and structural features of material from its different zones.

Вступ. Проведеними розрахунками методом скінченних елементів (МСЕ) отримані дані про конструктивну концентрацію напружень та концентрацію напружень від геометричних параметрів дефекту і місця його розташування на поверхні рівнопрохідного трійника. У відповідності з отриманими даними в характерних зонах натурального зразка (трійника) були штучно нанесені об'ємні поверхневі дефекти, що імітували корозійно-ерозійні пошкодження. Для визначення статичних та циклічних властивостей металу в цих зонах були виготовлені та випробувані лабораторні зразки.

Результати дослідження НДС трійника МСЕ. Для досліджень були вибрані наступні зони: 1 – на патрубку, 2 – та 3 у двох взаємно перпендикулярних напрямках на лінії сполучення патрубка та основної труби у центральній частині трійника, 4 – розташована напроти патрубка та 5 – по лінії сполучення в місті її перетину з поздовжньою площиною симетрії трійника (рис. 1). Розрахунок амплітуди максимальної деформації у дефекті проводився на основі максимальної експериментальної деформації та коефіцієнта концентрації напружень (ККН) у пружній області навантаження, а також механічних властивостей відповідної зони трійника з використанням інтерполяційного співвідношення для коефіцієнта пружно-пластичної деформації [1].

Рис.1. Загальний вигляд трійника з штучним дефектом (стрілками показано напрямок вирізки лабораторних зразків в досліджуваних зонах 1, 2, 3, 4, 5).

Проведені чисельні розрахунки показали, що при навантаженні внутрішнім тиском максимальні конструктивні напруження виникають в зонах 2 та 5. Підвищення максимальних напружень в трійнику відбувається при збільшенні діаметра патрубка, зменшенні його товщини та радіуса сполучення основної труби з патрубком. Максимальні напруження в дефекті,

розташованому в зоні конструктивної концентрації напружень трійника, підвищуються з зростанням довжини та глибини дефекту та при зменшенні його ширини. Концентрація напружень в дефектах, розташованих в указаних зонах трійника, в 2,5...3,7 рази перевищує відповідні значення для дефектів з тими ж геометричними параметрами у випадку їх розташування на прямій трубі.

Методика експериментальних досліджень. В якості натурального об'єкта для експериментальних досліджень був використаний рівнопрохідний трійник Ø426x12 мм (Ст10 ГОСТ 1050-88), фактичні значення товщини стінки складала 9,8...13,2 мм. Дефекти на

досліджуваних поверхнях трійника наносили штучно шляхом електрохімічного травлення. Фактичні геометричні параметри нанесених дефектів для різних досліджуваних зон знаходились в межах: (35...48) x (27...55) x (7,1...8,7) мм. Для експериментального дослідження НДС трійника використовувався метод тензометрії. Тензорезистори з базою вимірювання 3 мм наклеювали на поверхню штучного дефекту з урахуванням напрямку максимальних розрахункових напружень. Герметизований натурний зразок трійника навантажували пульсуючим внутрішнім тиском води 0,2 – 7,0 МПа з частотою 4-5 циклів за хвилину. Після напрацювання 3060 циклів виникла розгерметизація натурального зразка внаслідок виникнення наскрізної тріщини втомі у дефекті зони 5 і випробування були припинені.

Експериментальні дослідження механічних властивостей металу досліджуваних зон трійника проводили відповідними випробуваннями лабораторних зразків з розмірами робочої частини Ø8x28 мм. Випробування на розтяг та малоциклову втому проводили на електрогідравлічній машині. Циклічне навантаження зразків здійснювали згідно вимог стандартів ISO 12106 – 2003 та ASTM E 606 – 80 та можливостями випробувальної машини з постійною швидкістю деформування 0,1 %/сек. (6 %/хв.) [2, 3] по симетричному трикутному осьовому (розтягу-стиску) циклу деформування з контролем амплітуди деформації (жорстке навантаження).

Металографічні дослідження мікроструктури сталі характерних зон трійника проводились на оптичному інвертованому мікроскопі «AXIOVERT 40 MAT». Вимірювання мікротвердості проведено на мікротвердомірі ПМТ-3 згідно ГОСТ 9450 – 76 при навантаженні 0,5 Н. Фрактографічні дослідження поверхні руйнування розкритої наскрізної тріщини після натурних випробувань трійника проводили на модернізованому растровому електронному мікроскопі РЕМ - 100У.

Результати експериментальних досліджень. На рис. 2 приведені діаграми розтягу зразків металу характерних зон трійника, а на рис. 3 графіки залежності циклічної довговічності зразків металу досліджених зон трійника від амплітуди пружно-пластичної деформації за цикл ε_a .

Із приведених діаграм розтягу слідує, що технологічні фактори, пов'язані з виготовленням трійника, суттєво впливають на характер діаграм та абсолютні значення характеристик міцності та пластичності металу в його окремих зонах. Діаграма розтягу зразка металу із зони 4 (ділянка протилежна патрубку трійника) має ознаки суттєвого зміцнення. Границя міцності металу зони 4 приблизно на 50% вища ніж для металу зони 3, а умовна границя текучості відповідно вища приблизно на 80%. При цьому відносне видовження зразка металу зони 4 на 50% менше, ніж для зразків металу зони 3.

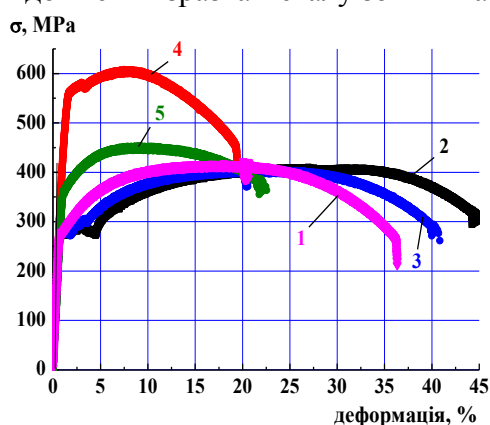

Рис. 2 Діаграми розтягу зразків металу, вирізаних із характерних зон трійника (1 – 5 зони трійника див. рис. 1).

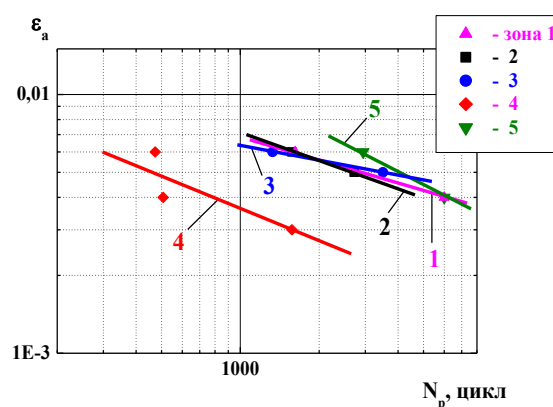

Рис. 3 Залежність циклічної довговічності зразків металу трійника від амплітуди пружно-пластичної деформації за цикл ε_a

Випробування на малоциклову втому показали, що найбільшу циклічну довговічність мають зразки металу зони 5, а найнижчу – металу зони 4. У зв'язку з суттєвими

відмінностями характеру діаграм розтягу металу зон 1, 2, 3, 5 та зони 4 (див. рис. 2) циклічна довговічність зразків металу зон 1, 2, 3, 5 в 4 – 5 раз більша ніж зразків металу зони 4. Дана обставина викликана тим, що метал зони 4 суттєво зміцнений - його пластичність зменшилась приблизно в 2 рази і, як наслідок, його циклічна довговічність нижче ніж у більш пластичного металу зон 1, 2, 3, 5. Кінетика максимальних та мінімальних значень циклічних напружень та циклічної умовної границі текучості при циклічному деформуванні зразків металу в жорсткому режимі навантаження, вирізаних із зони 4 характерна для циклічно зміцнених сталей, а для решти досліджених зон – для циклічно стабільних сталей.

Проведені металографічні дослідження дозволили встановити що, відмінності механічних властивостей металу трійника в різних зонах, при статичному та циклічному навантаженнях, обумовлені структурною анізотропією деформації металу зони 4 (протилежної патрубку трійника) та більш високими значеннями мікротвердості в цій зоні по відношенню до зони 1 патрубка. Мікротвердість фериту в зоні – 1 коливається у межах $HV_{0.05} \sim 100-120$ кгс/мм² при середньому значенні $HV_{0.05} \sim 107$ кгс/мм², а в зоні 4 : $HV_{0.05} \sim 172-198$ кгс/мм² при середньому значенні $HV_{0.05} \sim 176$ кгс/мм². Як в зоні 1, так і в зоні 4 спостерігаються мікротріщини, орієнтовані паралельно зовнішній поверхні досліджуваних зон, при цьому їх кількість та середня довжина переважає в січеннях зони 4 (рис. 4).

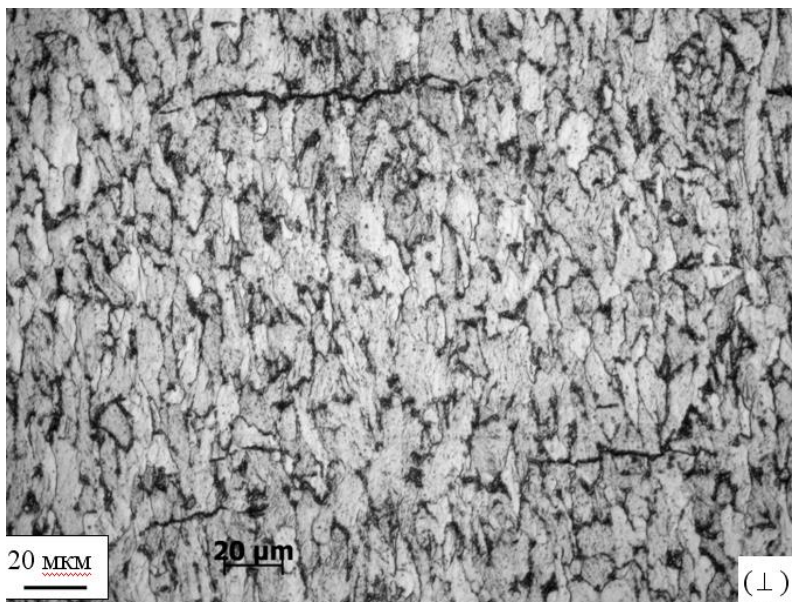

Рис. 4 Мікроструктура металу трійника в поперечному січенні зони – 4.

В процесі випробувань натурального зразка на поверхні дефекту в зоні 5 з внутрішньої сторони труби трійника зародилась багатоосередкова тріщина, яка у центральній частині дефекту проросла в наскрізну магістральну. На макрорівні наряду з фасетками квазікрихкого трансекрystalітного руйнування мають місце ділянки втомних борозенок. Встановлено, що в межах досліджуваної

глибини тріщини фактичні значення кроку борозенок складають $(1,5 \dots 1,8) \times 10^{-3}$ мм.

На рис. 5 приведені розрахункові, згідно рівняння Лангера [4], та експериментальні криві втоми металу характерних зон трійника, з використанням яких була виконана оцінка дії модельних дефектів на довговічність натурального зразка.

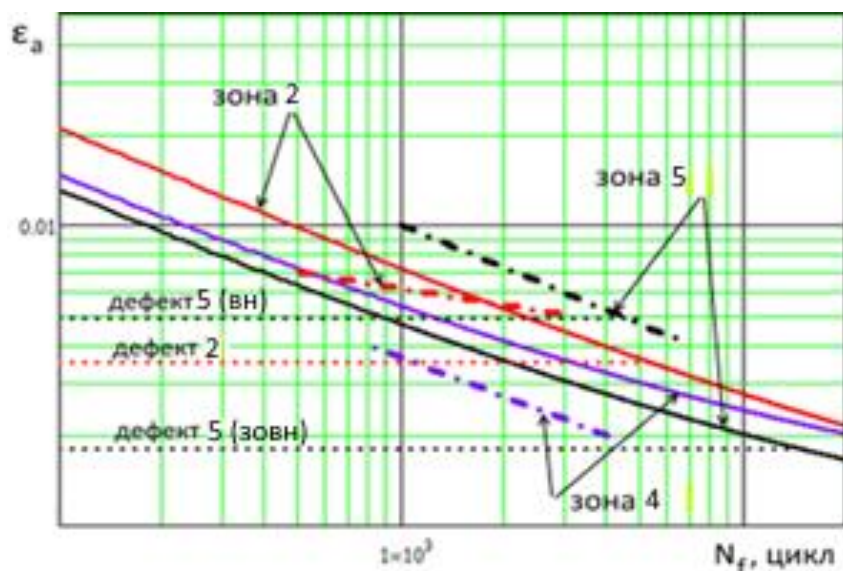

Рис. 5. Залежність циклічної довговічності зразків металу досліджених зон трійника від амплітуди пружно-пластичної деформації за цикл ϵ_a .

Експериментальні (штрих пунктирні лінії) та розрахункові (суцільні лінії) криві втоми. Лініями у вигляді точок помічено

рівень максимальних деформацій у дефекті.

Аналіз результатів. Співставлення результатів показало, що розрахункові деформації перевищували експериментальні величини в дефектах 2 та 5 (всередині та зовні) зони - в 1,13, 1,36 та 1,78 рази, відповідно. Відмінності між розрахунковими та вимірними величинами являються наслідком різнотовщинності трійника.

Значення повного ККН у дефекті трійника, визначеного як добуток ККН у прямій трубі та конструктивного ККН у трійнику (МСЕ) перевищують експериментальні значення ККН у дефектах в 1,4 ... 2,2 рази. В той же час, величина повного ККН, визначеного з використанням конструктивного ККН, визначеного згідно [5], має більш близьку відповідність з експериментальними значеннями ККН – перевищення складає 1,2..1,5 рази.

У випадку розташування дефекту тих же розмірів, що і модельний, на поверхні прямої труби $\varnothing 426 \times 12$ ККН суттєво нижче як для експериментальних так і розрахункових значень ККН в дефектах на поверхні трійника. ККН отримані експериментально у всіх випадках нижчі, чим розраховані МСЕ.

Фактичне число циклів до руйнування у дефекті натурального зразка у зоні 5 - $N_{f_5} = 3060$ задовільно узгоджується з результатами прогнозу $N_{f_{пр}} \approx 4400$ циклів з використанням експериментальної кривої втоми (рис. 5) – накопичене пошкодження $d = N_{f_5}/N_{f_{пр}} \approx 0,70$. Згідно фрактографічних досліджень встановленому кроку борозенок $(1,5...1,8) \times 10^{-3}$ мм в межах досліджуваної глибини тріщини відповідає 2667...3125 число циклів до руйнування.

Висновки. Експериментально встановлено, що деформації, які виникли у дефекті, розташованому в зонах конструктивної концентрації напружень по лінії сполучення патрубку до основної труби, під дією внутрішнього тиску в 2 – 3 рази вищі за аналогічні деформації в дефектах з такими ж геометричними параметрами на поверхні прямої труби.

Встановлені суттєві відмінності опору різних зон трійника статичному та циклічному навантаженню, в наслідок зміцнення та втрати при цьому вихідної пластичності однієї окремої зони трійника, які обумовили зниження в 4 ... 5 раз циклічної довговічності цієї зони відносно інших досліджених зон.

Відмінності механічних властивостей металу трійника в різних зонах, при статичному та циклічному навантаженнях, обумовлені різною морфологією мікроструктури металу, яка сформувалась в процесі технологічних особливостей виготовлення трійника.

Число циклів до руйнування натурального зразка задовільно узгоджуються з оцінкою його довговічності, основаною на експериментальних, у тому числі фізичних та розрахункових дослідженнях НДС, та циклічних властивостях металу трійника.

Література.

1. Когаев В.П., Махутов Н.А., Гусенков А.П. Расчеты деталей машин и конструкций на прочность и долговечность. М.: Машиностроение, 1985. – 224 с.
2. О. Гопкало Визначення опору малоциклового навантаженню конструкційної сталі. // Вісник Тернопільського національного технічного університету, 2014, № 3 (75) с.66-77
3. Fischmeister H.F., Danzer R., Buchmayr B., Life time prediction models. Fat. Fract. Eng. Mat. Struct. 8 (1986), 495-549.
4. Серенсен С.В. Сопротивление материалов усталостному и хрупкому разрушению. М., Атомиздат, 1975, с. 192.
5. Нормы расчета на прочность оборудования и трубопроводов атомных энергетических установок. – М.: Энергоатомиздат, 1989. – 525 с.